

XXIII. évfolyam 54. szám
különszám
A. D. 2017. szeptember

KERESŐ SZÓ

a rákosmenti evangélikusok
értesítője

500
reformáció

AZ IGAZSÁG FONTOSABB AZ EGYSÉGNÉL

Martin Luther

Mert semmit sem cselekedhetünk az igazság ellen, hanem csak az igazságért.

Korinthusi második levél 13,8.

A mi kincsünk akkora, hogy ésszel fel sem érhetjük. Hiszen ezért kell érte kemény harcban állnunk. Nem mondhatjuk tehát lekicsinylő hangon, mint ahogy a világ s némely balga lélek teszi, hogy nem kell a tantételeket olyan szigorúan venni s miattuk a keresztyén szeretetet veszélyeztetni. Ha kisebb dolgokban – mondják – tévelyeg is valaki, de egyébként nagyjából egyetért velünk, hát engedjük s hunyjunk szemet a keresztyén testvéri egység kedvéért.

Nekünk nem kell az olyan béke és egység, amelyért Isten igéjét kellene elveszítenünk. Hiszen ezzel az örök életet is és mindent elveszítenénk. Ebben nem lehet engedni, sem a szeretet kedvéért megalkudni, hanem engedjen mindenki az igének – akár barát, akár ellenség. Mert nem külső, világi egységre kaptuk az ígét, hanem örök életre. Majd teremtet az ige egységet; ige nélkül pedig úgyszólván egység. Ne ajánlgasson hát nekünk senki olyan szeretetet, amelynek az ige, vagy a hit volna az ára. Mert nem a szeretet, hanem az ige hoz örök életet, kegyelmet s minden mennyei kincset.

Az ige köszálként megáll, Megszégyenül, ki bántja;

Velünk az Úr táborba száll, Szentlelkét ránk bocsátja.

Kincsünk, életünk, Nőnk és gyermekünk

Mind elvehetik, Mit ér az önekik! Mienk a menny örökre.

REJTETT DICSŐSÉG

Martin Luther

Bizony te elrejtőzködő Isten vagy. Ézsaiás 45,15.

A prófétának igaza van. Mert Isten valóban elrejt mindenhatóságát, bölcsességét, erejét s olyannak láttatja magát, mintha nem tehetne, nem tudna, nem értene, vagy nem akarna semmit. Most elnézi, hogy ellenségeink úgy bánjanak az igével, a szentségekkel és a keresztyénekkal, ahogy éppen akarnak. Kéreti magát és hallgat, mintha nagyon el volna foglalva, vagy aludnék és nem hallaná. Egyszer azonban megmutatja majd mindenható erejét és nagyságát.

Addig a keresztyéneknek, kik nevére keresztteltek, csendben kell maradniuk s türelmesen el kell szenvedniük, hogy az ellenség lábbal tapodja őket. Most, a hit birodalmában Isten kicsi akar lenni, de egykor, a látás birodalmában, nagy lesz majd. Akkor megmutatja, hogy jól látta népe nyomorúságát s jól hallotta kiáltását. Hajlandósága, akaratát is volt a segítsérs e elég ereje is, hogy csakugyan segítsen. Most elrejt jóakarátát és erejét, de mikor majd megjelenik, akkor nyilvánvalóvá teszi akaratát és erejét. Most is tud segíteni és menteni, mert megvan hozzá az ereje. Nem az akaraton múlik, hogy megtegye, hanem mindezt az igébe takarta, hogy ne láthassuk, hanem csak az igével ragadhassuk meg. Eljövételének napján azonban elvonja a leplet s megjelenik hatalmas Istenként. Akkor eleget tesz majd a nevének, hogy mindenki meglássa: hatalmas Úristen Ő!

Hullámok ha rémítenek Mérhetetlen víz felett

S a habok közt szíved remeg, Hogy sírod is ott leled;

Ha aludni látod őt. Ki reményed és erőd:

Sion soha se feledd el, Ő megvívhat tengerekkel.

Részletek Luther Házi posztilláiból

Megjelent a Luther Kiadónál *Jer, örvendjünk keresztyének!* címen

MARTIN LUTHER ÉLETRAJZA

- 1483.** november 10-én született Eislebenben (vagy 1482-ben, vagy 1484-ben, igazán csak a hónap és a nap a biztos) Hans Luder és Margarethe Lindemann gyermekeként. Egyéves korában Mansfeldbe költöztek. Mansfeldben, Magdeburgban és Eisenachban tanult.
- 1501-től** Erfurtban lett egyetemista, egy év múlva BA (Baccalaureus Artium), 1505-ben MA (Magister Artium) fokozatot szerzett.
- 1505.** július 17-én Ágoston-rendi szerzetes lett, 1507-ben szentelték pappá.
- 1508-tól** a wittenbergi egyetemen tanított, kezdetben erkölcsfilozófiát.
- 1510-ben** Rómába küldték a rendje képviselőjének.
- 1512-ben** lett a teológia doktora, ettől kezdve teológiát tanított a wittenbergi egyetemen.
- 1517.** október 31-én hozta nyilvánosságra a búcsú ellen írt 95 tételét.
- 1518-ban** a rendje heidelbergi gyűlésére terjesztette be téziseit, amely irat a kereszt-teológiájának első kifejtése. Októberben Augsburgban a pápa követé, Cajetan bíboros tanai visszavonására szólította fel.
- 1520-tól** jelentek meg a legjelentősebb reformtanulmányai. Decemberben elégette az őt kiátkozó pápai bullát.
- 1521-ben** a worms birodalmi gyűlés elé idézték, ahol elítélték, de tanait nem vonta vissza. Ezt követően Wartburgban rejtőzött, itt kezdte el az Újszövetség fordítását, ami a következő évben meg is jelent.
- 1525.** június 13-án vette feleségül Katharina von Bora szökött apácát.
- 1526-ban** megszületett első gyermekük, Hans, majd Elisabeth (1528), Lenchen (1529), Martin (1531), Paul (1533), Margarethe (1534).
- 1527-től** sokat betegeskedett vese- és epekővel, szívproblémákkal.
- 1529-ben** Marburgban politikai nyomásra találkozott Zwinglivel, Bucerrel és Oecolampadiussal, a svájci és délnémet reformáció képviselőivel. Sok mindenben egyet értettek, de az úrvacsora kérdésében a nézetkülönbség megmaradt.
- 1530-ban** Melanchton megírta az Ágostai Hitvallást. Luther az augsburgi birodalmi gyűlésen nem vehetett részt, ezért Coburgban tartózkodott, Szászország legdélibb részén, és innen tartotta a kapcsolatot a gyűlésen résztvevő hitvallókkal.
- 1534-ben** megjelentette a teljes Bibliát német nyelven.
- 1537-ben** írta meg a Schmalkaldeni cikkeket, amelyet teológiai végrendeletének tekintett.
- 1546.** február 18-án halt meg szülővárosában, Eislebenben, február 22-én temették el a wittenbergi vártemplomban.
- 1552-ben** meghalt Katharina von Bora.

Összeállította Eric W. Gritsch *Isten udvari bolondja* (Luther Kiadó, 2006)
című könyve alapján Zászkaliczky Pál

LUTHER MÁRTON MŰVEI

Kovács Áron

Luther Márton műveit az úgynevezett *Weimari kiadásban* gyűjtötték össze. Néhány adat jól szemlélteti az életmű nagyságát. Ez a német kritikai kiadás összesen 127 kötetből áll (6 kötet Asztali beszélgetések, 15 bibliafordítással kapcsolatos kötet, 18 kötet levelezés, 80 kötet értekezés, vitairat, prédikáció és hosszabb-rövidebb tudományos írás), ez több mint 80000 oldal. Luther óriási teherbírását még ellenfelei is elismerték. Rendkívüli gyorsasággal írta műveit, néha egyszerre három nyomdászt is foglalkoztatott. Amikor barátai arról kérdezték, hogyan tud ennyit írni, ő így válaszolt: *„Természetemnél fogva forróvérű vagyok, és a tollam is könnyen indulatba jön.”*

Hatalmas tudományos munkát jelentett az összes írás felkutatása és feldolgozása. A *Weimari kiadás* első kötete 1883-ban jelent meg, az utolsó 2009-ben. A teljes életműnek csupán egy töredéke érhető el magyar nyelven. Több mint száz évvel ezelőtt hat kötetben Masznyik Endre professzor megjelentette Luther fontosabb műveit. Az elmúlt évtizedekben több eddig magyarul még nem olvasható reformátori iratot is lefordítottak. 2011-ben látott napvilágot a Luther kiadó gondozásában a 12 részesre tervezett sorozat (Luther Válogatott Művei) első kötete, azóta négy újabb kötet is megjelent.

Lehetetlen az egész lutheri életművet két oldalban bemutatni. Csupán a lényeges művek felsorolása is túlfeszítené a kereteket, ezért a következőkben négy reformátori iratot szeretnék röviden ismertetni, amelyek jól tükrözik Luther tanításának központi üzenetét.

A kereszténység állapotának megjavítása ügyében (1520) című művét „a német nemzet keresztény nemességéhez” címezte. Ebben a német nyelvű írásában a laikus, nem egyházi személyeket szólította meg, mert úgy érezte, hogy az egyház emberei, akiknek feladatuk lett volna az egyház megreformálása, nem képesek erre. Felszólította a császárt, hogy újítsa meg az egyházat. Luther itt egyértelműen kijelentette: az uralkodók azzal teljesítik Istentől rendelt feladatukat, ha megakadályozzák az egyházi elnyomást és sarcolást. Sőt az uralkodók (is), mint hívő keresztények osztoznak az „egyetemes papságban”. Luther elutasította a papságnak mint különálló klerikális kasztnak római katolikus felfogását és a papságnak „az egyházzal” való általánosan elterjedt azonosítását. Az „egyházi” rendek (papok és szerzetesek) nem külön státuszt vagy méltóságot viselnek, hanem csupán más feladatot teljesítenek. Ha ezt a feladatukat nem gyakorolják, mások is elvégezhetik ezt helyettük. Ebben a vitairatában a reformátor azt is kifejtette, hogy az a dogma, miszerint a pápa tévedhetetlen, és csak ő magyarázhatja a Biblia szavait, nem a Szentírásra alapozott tanítás. Luther a Bibliára hivatkozva tagadta, hogy csak a pápa hívhat össze zsinatot. Ebben a művében szorgalmazta, hogy a pápa számolja fel fényűző udvartartását, és ne világias, hanem lelki életet éljen. Reformálja meg a kolostorokat, törölje el a papi nőtleniséget és szüntesse meg az egyházi visszaéléseket. Ennek a vitairatnak a legfontosabb újdonsága az volt, hogy az embereket nagykorúnak nyilvánította hitbéli kérdésekben.

Az egyház babiloni fogságáról (1520) című művét latinul írta, és a teológusoknak szánta. Ebben nyíltan támadta a római katolikus egyház szentségekről szóló tanítását.

Luther kijelentette, hogy a Szentírás alapján csupán két – és nem hét – szentség létezik, amelyet maga Jézus Krisztus szerzett. (A reformátor a bűnbánat tekintetében nem volt egészen egyértelmű, ezt több helyen szentségnek nevezte, de mivel a keresztséggel és az úrvacsorával ellentétben ennél nincs látható jel, végül mégsem tekintette szentségnek.) Nemcsak csökkentette a szentségek számát, hanem azt is állította, hogy az ember a szentségek használata nélkül, csak a hite által is üdvözülhet. Szembehelyezkedett az eucharisziáról szóló tanítással is. Elutasította az egy szín alatti áldozást, helyette mindkét jegy (az ostya és a bor) vételét tartotta helyesnek. Ebben a művében kifejtette, hogy Krisztus valóságosan jelen van az úrvacsorában, de nem a pap változtatja át a jegyeket Krisztus testévé és vérévé. Kétségbe vonta a mise funkcióját is. A misét nem tekintette áldozatnak. Kifejtette azt is, hogy az egyháznak nincs joga túllépni a Szentírás szavain és nem alkothat új, nem a Bibliára épülő szokásokat és tantételeket.

Harmadik, szintén 1520-ban keletkezett fontos műve **A keresztény ember szabadságáról** című értekezés, amelyet szintén latinul írt és a pápának ajánlott.

Egy terjedelmes nyílt levelet is csatolt hozzá. Ez volt az utolsó kísérlete, hogy megtalálja a közös hangot a pápával. A reformátor ebben az iratában megkülönbözteti a külső és a belső embert. A belső ember tekintetében azt hangsúlyozza, hogy az ember egyedül hit által igazulhat meg. Hit, nem pedig a jócselekedetek által válunk igaz emberré. A hit megragadja Isten ígéreteit, egyesít bennünket Jézus Krisztussal, és valóban beteljesíti a törvényt. A jócselekedetek nem eszközei, hanem gyümölcsei a megigazulásnak, a belső emberben lévő igazság eredményezi őket a külső emberben. Olyanok a jócselekedetek a megigazulás számára, mint a fa számára a gyümölcse. „Krisztusba vetett hitünk nem a jócselekedetektől szabadít meg, hanem a jócselekedetekkel kapcsolatos téves vélekedésektől, attól a feltételezéstől, hogy megigazulásunk jócselekedetektől következik.”

A nagy humanista gondolkodó, Rotterdami Erasmus kezdetben rokonszenvezett a lutheri reformációval, de a szabad akarat kérdésében szembe fordult vele. 1524-ben egy Luther nézeteit bíráló kis művet jelentetett meg *A szabad akaratról* címmel. Luther erre válaszolt **A szolgálai akaratról** (1525) című könyvével. A reformátor egész életében ezt tartotta legkedvesebb írásának. Luther nem tagadta, hogy a földi élet körülményei között, a hétköznapi eseményekben az embernek van szabad akarata a cselekvés különféle lehetőségeinek választására. Azt a kitélt azonban, hogy a bűnbeesés utáni állapotában az embernek bármilyen szabadsága lenne bármit tenni saját üdvösségének elérése érdekében, határozottan, szenvedélyes hangon, erőteljes nyelvezettel támadta és teológiai alapon cáfolta. Írásában egyértelműen leszögezte: az isteni kegyelemnek nincs alternatívája, az emberi és az isteni akarat együtt cselekvése a bibliai alapon tájékozódó reformátori teológia számára nem elfogadható tétel. Ebben az összefüggésben vallotta: „A keresztyén ember mindenkinek szabad ura, és nincsen senkinek alávetve. A keresztyén ember mindenkinek készséges szolgálja, és mindenkinek alá van vetve.”

A LUTHERI TEOLÓGIA DIÓHÉJBAN

Zászkaliczky Pál

Martin Luther szerzetesként állandósult egzisztenciális félelemben élt. Ez a kérdés szorongatta: Hogyan találók egy könyörülő Istenre? Önsanyargatás, aszkézis mind-mind kevésnek bizonyult. Később bibliai tanulmányokat folytatott, ennek kapcsán Róma 1,17 elementáris erővel hatott rá: „[Az evangéliumban] Isten a maga igazságát nyilatkoztatja ki benne hitből hitbe, ahogyan meg van írva: »Az igaz ember pedig hitből fog élni.«” (Ez utóbbi mondat ószövetségi idézet: Hab 2,4) Ezzel eltűnik a teljesíthetetlen elvárások tömege, a törvénnyel szembeni teljesítménykényszer. Az evangéliumi hit az alapja a teológiájának, a hit, amely kegyelem által adatik az embernek.

Luther teológiai gondolatait négy pontban foglalhatjuk össze:

Egyedül hit által (Sola fide). A bűnbeesett ember elszakadt Istentől. Hogyan igazulhat meg mégis az ember? Hogyan nyilvánítja Isten az embert igaznak? Mit kell tennem, mit tehetek az üdvösségem érdekében? Kiengesztelhető-e (a haragvó) Isten jó cselekedetekkel, megváltható-e Isten jóindulata (pl. pénzzel)? Luther alapvető felismerése, hogy a cselekedetek nem segítenek, csak a Krisztusban önmagát kinyilatkoztató Istenbe vetett hit ment ki a mélységből. A hit nem emberi cselekedet, nem emberi válasz, hanem Isten munkája bennünk, a kegyelem eszköze. A hit Istentől jön, kegyelmi ajándék, nem lehet akarni, az Ige és a szentségek munkálják. Elfojtani, ellene harcolni lehet, kiharcolni, esetleg kikövetelni nem lehet. „A szél ott fúj, ahol akar.” (Jn 3,8) Persze szükség van jó cselekedetekre, de azok nem az üdvösség kiérdemlésének eszközei, hanem a hívő élet következményei, a hit külső megnyilvánulásai. „Gyümölcseiről ismeritek meg őket [a fákat].” (Mt 7,20) Az „egyedül hit által” elvről Luther ezt mondta: a tanítás, amelyen áll vagy bukik az Egyház.

Egyedül kegyelemből (Sola gratia). Az Istentől kapott üdvösséget nem lehet kiérdemelni, megszolgálni, arra érdemessé válni. Isten az üdvösséget kegyelemből adja az embernek. „Öbenne [Krisztusban] van – az ő vére által – a mi megváltásunk, bűneink bocsánata is; kegyelme gazdagságából, melyet kiárasztott ránk teljes bölcsességgel és értelemmel.” (Ef 1,7–8) Ez azt is jelenti, hogy a megváltás olyan ajándék, amelyért nem tettünk semmit, a kegyelem Isten ajándéka. Ő az egyedüli cselekvő a kegyelem elnyerésében, a bűnös megmentésében. A kegyelem a bűnös, elítélt ember büntetésének elengedése, de nem büntelenné nyilvánítása.

Egyedül Krisztus (Solus Christus). Egyedül Krisztus a közvetítő Isten és ember között. Ha Krisztus váltságműve nem lenne teljes, tökéletes vagy elegendő, akkor lenne szükség más közbenjárókra is. „Mindabból, amiből Mózes törvénye által nem igazulhattatok meg, őáltala mindenki megigazul, aki hisz.” (ApCsel 13,39). „Mert egy az Isten, egy a közbenjáró is Isten és emberek között, az ember Krisztus Jézus, aki váltságul adta önmagát mindenkiért tanúbizonyságként a maga idejében.” (1Tim 2,5–6) Krisztus helyreállította Isten és ember megrontott viszonyát. Erte – és nem a mi érdemeinkért – könyörül meg Isten az embereken.

Egyedül a Szentírás (Sola Scriptura). Ez a tétel bölcsőként magában hordozza az előző három pontot. Minek tartom a Bibliát? Isten szava, érvényes üzenete hozzánk, vagy egy kultúrtörténeti emlék? Ha abban Isten szól, akkor abból megismerhető minden, ami az ember üdvösségéhez szükséges. Segít a hit ébresztésében, a kegyelem megragadásában, Krisztus megismerésében. „A teljes Írás Istentől ihletett, és hasznos a tanításra,

a feddésre, a megjobbításra, az igazságban való nevelésre.” (2Tim 3,16) „Mindenekelőtt tudnotok kell, hogy az Írás egyetlen próféciaja sem ered önkényes magyarázatból, mert sohasem ember akaratából származott a prófécia, hanem a Szentlélektől indítatva szólaltak meg az Istentől küldött emberek.” (2Pt 1,20–21) A Biblia Istennek egyedül hiteles és ihletett szava, a keresztyén tanítás egyetlen forrása, az egyház tekintélye is ennek van alárendelve.

Luther 1518-ban az ágostonos rend gyűlésén Heidelbergben adta elő alapvető teológiai téziseit. (Sokak szerint ezért ezt az időpontot kellene inkább a reformáció indulásaként ünnepelnünk.) Ebben kifejti a következőket:

Isten törvénye és a jócselekedetek nem juttatják el az embert az igazságra, arra az állapotra, hogy Isten az embert igaznak, üdvösségre érdemesnek fogadja el. Luther ebben a vonatkozásban vitatja a jócselekedetek érdemszerző voltát, sőt, ki is sarkítja a kérdést, amikor azt állítja, hogy a jócselekedetek valójában halálos (nem köztörvényes) bűnök, hiszen az ember ezeket érdemnek tünteti fel Isten előtt, pedig érdemet egyedül Krisztus szerzett számunkra a kereszten. Mert mi a halálos bűn? Az, amely elzár Istentől. Amikor a jónak tűnő cselekedetek arra csábítanak, hogy beléjük vessük bizalmunkat, ne pedig az isteni kegyelem erejében.

Tovább folytatva a fenti gondolatot, azt állítja, hogy csak úgy kerülhető az önelégültség a cselekedeteink miatt, ha felünk a kárhozátra juttató végítélettől. E félelem miatt lesznek bűneink igazán bocsánatosak Isten előtt. Isten félelme azt jelenti, hogy hagyjuk, hogy Isten Isten legyen, a mi életünkben is. Az embernek el kell vetnie az önmagára építő reménységet, hogy alkalmassá legyen Krisztus kegyelmének elfogadására. Ez a gondolat talán a reformátori teológia leggyökeresebb fordulata.

Luther felteszi azt a kérdést is, hogy vajon hol található meg a kegyelem, mi annak a forrása. Aki Isten műveit a szenvedésben és a keresztsben szemlélve fogja fel, az jár jó úton, az ismeri meg az isteni kegyelem és emberszeretet valóságos mélységét. A keresztnél Luther-nél nem egy kivégzőeszköz, hanem összefoglaló szimbóluma Krisztus váltságművének, az ószövetségi előkészülettől az emberré lételén és a halálon át egészen a feltámadásig. A keresztnél Isten támadása az emberi bűn ellen. „Mert a keresztről szóló beszéd bolondság ugyan azoknak, akik elvesznek, de nekünk, akik üdvözülünk, Istennek ereje. És miközben a zsidók jelt kívánnak, a görögök pedig bölcsességet keresnek, mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan megütközés, a pogányoknak pedig bolondság, de maguknak az elhívottaknak, zsidóknak és görögöknek egyaránt, az Isten ereje és az Isten bölcsessége. Mert az Isten „bolondsága” bölcsőbb az emberek bölcsességénél, és az Isten „erőtlensége” erősebb az emberek erejénél.” (1Kor 1,18.22–25) Jézus életét nem elvették, hanem saját akaratából tette le, értünk, emberekért.

Nem az hát az igaz ember, aki nagyon sokat munkálkodik, hanem az, aki – a cselekedeteitől függetlenül – nagyon bízik Krisztusban. A törvény ezt mondja: „Tedd ezt!”, és soha nem teljesül. A kegyelem így szól: „Higgy ebben!”, és már minden el van végezve. Hit által Krisztus bennünk van, egy velünk. Tehát a kegyelem által élő ember cselekedeteiben Krisztus cselekszik, és ezért tetszik Istennek.

Luther azzal zárja a heidelbergi tételeit, hogy Isten teremő szeretete hozza létre a hívő embert, amikor már minden emberi lehetőség kimerült és megsemmisültünk. Akkor végzi el bennünk munkáját, mert ő a semmiből terem.

Luther írásainak egyik jellemzője a paradoxonokban való gondolkozás. Pl. a keresztyén ember egyszerre megigazult és bűnös. A keresztyén ember szabad ura mindennek, és nincs alávetve senkinek, ugyanakkor a keresztyén ember készséges szolgája mindennek, és alá van vetve mindenkinek. Krisztus egyszerre Úr és szolga. Az ilyen, és hasonló megfogalmazásokkal teremt olyan feszültséget az olvasóban, amely nyugtalanít és további gondolatokra serkent.

Luther szerint a teológia a megkülönböztetés művészete. Hirdeti, hogy Istennek két-féle szava van: a törvény és az evangélium. Az Ószövetségben is van evangélium, és az Újszövetségben is van törvény. A törvény szerepe, hogy összetörje az ember büszkeségét, rámutasson bűnös és menthetetlen voltára, és odakergesse a kereszttövébe. Az evangélium pedig felemeli onnan, hirdeti a bűnök bocsánatát Krisztus áldozata árán. Ahol beszél a törvény, ott hallgat az evangélium, és ahol szól az evangélium, ott hallgat a törvény.

Luther rengeteget vitázott az úrvacsora (oltári szentség) értelmezéséről. Jézus rendelése alapján azt vallotta, hogy az *valóságosan* Krisztus teste és vére, és ezt nem megérteni, hanem hinni kell. Éppen ezért az úrvacsora egyben a mennyei vacsora előképe is, ezáltal válik a közösség szentségévé, közösség Krisztussal, egymással, és az előre ment szereteteinkkel.

A LUTHERI REFORMÁCIÓ TERJEDÉSÉNEK NEVES MUNKÁSAI MAGYARORSZÁGON

Gömbös Tamás - evangélikus teológus-lelkész szakos hallgató

A reformáció elindulásának 500. évfordulóján, a megemlékezés és hálaadás mellett jó, ha megállunk egy rövid időre és szemügyre vesszük, hogy közösségeinknek mit is jelent maga a reformáció. Például hallottam olyan véleményt, miszerint a reformáció a nyugati egyház korszerűsítését szolgálta, mivel Luther és reformátortársai észrevették, hogy haladni kell a korrall, ezért szakítottak a papi nőtlenség gyakorlatával és még jó pár „vaskalapos, középkori dologgal”, stb. Mondanom sem kell, hogy ez az elgondolás mennyire távol állt a reformáció igazi céljától! Ugyanilyen elkeserítőnek gondolom, ha egy evangélikus vagy református testvér abban határozza meg protestáns identitásának lényegét, hogy ő bizony nem katolikus. A reformáció a nyugati egyház általános megújító mozgalma kívánt lenni, de itt az újítás nem korszerűsítést jelent, hanem visszatérést. Visszatérés a krisztocentrikus, biblikus és hitvallásos alapokhoz, mind kegyelemtani, mind etikai értelemben. Ebben a kis tanulmányban a lutheri reformáció magyarországi terjedését és főbb alakjait vizsgálom.

A magyarországi reformáció történetében az 1526-os mohácsi katasztrófa fontos

vízválasztó! A csatavesztés előtt ugyanis szinte kizárólag csupán a német lakosság tette magáévá Luther tanítását. A reformáció első jelét Sopronban látjuk, ugyanis II. Lajos király 1524. október 14-én Budán kelt rendelete eretneknymozást rendelt el a soproni Kristóf, konventuális ferences szerzetes ellen, aki Luther szellemében prédikált.¹ A vádat Kristóf el nem ismerte, a feljelentő pedig nem tudta kellőképpen rábizonyítani.² A lutheri reformáció hazánkban a nyugati határszélen jelentkezett legkorábban és legintenzívebben, s innen folyamatosan haladt tovább a felvidéki cipszer városállamok felé, s tovább az erdélyi szász régióba. Annak az okát, hogy legkorábban és elsősorban a német lakosság köreiben hatottak Luther tanai, egyrészt a nyelvi egyezőségben kell keresnünk, másrészt abban, hogy a városi német polgárok körében az analfabétizmus kevésbé volt tetten érhető, mint vidéken. Azonban a mohácsi csatavesztés után a magyar lakosság is fogékonyabb lett a reformáció tanai iránt. Ezt szokás azzal indokolni, hogy mivel a magyar katolikus klérus számos vezetője elesett a csatamezőn, ezért a magyar katolikus egyház nem tudott akkora erőt összpontosítani a reformáció kordában tartására. Azonban helyesebben tesszük, ha inkább a védőszentek és a patróna-kultusz felé keressük az okot. A reformáció előtti Magyar Királyságban erős kultusza volt a magyar szent királyoknak, eszerint az elképzelés szerint Szent István és Szent László védelmezik az országot, illetve nagyon fontos Szűz Mária és a neki tulajdonított szerep. Szent István halála előtt őneki ajánlotta fel az országot, s a magyar lakosság számára fontos volt az a hit, miszerint a Szűz Anya oltalmazza országát. 1526-ban Mohácsnál azonban a magyar sereg végleges és súlyos vereséget szenvedett. II. Lajos magyar király életét vesztette, de elesett Tomori Pál kalocsai érsek is. A magyar lakosság hite megrendült a védőszentekben, illetve Szűz Mária védelmező szerepében.

Cordatus Konrád (1483–1546)³

Cordatus (Hertz) Konrád tanulmányait a bécsi egyetemen, Rómában és Ferrarában végezte. Felső-Ausztriából került Budára, ahol a Boldogasszony-templom (mai Mátyás templom) plébánosa mellett prédikáló káplán lett. 1522-ben már a reformációhoz húzó bányavárosok meghívták vendég-prédikátornak. Erősen valószínű, hogy itt kapott kedvet ahhoz, hogy Wittenbergbe utazzon, ahol előzőleg Márton nevű öccse is tanult. 1524 októberében öccse szolgálójával lutheri iratokat küldtek Budára, azonban a küldöttet elfogták és a város határában az általa szállított iratokkal együtt megégették. Miután Cordatus hazatért, 1525 májusában az esztergomi érsek letartóztatta Kresling Jánossal együtt. Sokak közbenjárására 38 heti meghurcoltatás után szabadultak közösen. Cordatus ezután Lutherhez menekült, akinek asztalánál többször vendégeskedett, s ő volt az első, aki az „asztali beszélgetéseket” lejegyezte. Luther így jellemezte hűségét: „Ha máglyára vinnének, Bugenhagen velem jönne a tűzig, de Cordatus – a tűzbe is!” Cordatus földi életét stendali esperesként fejezte be.

Dévai Bíró Mátyás (1500?–1545?)⁴

Dévai Bíró Mátyás, vagy ahogy a kortárs medgyesi lelkész írja róla, „a magyar Luther” születési helye és pontos ideje bizonytalan a számunkra. Telegdi Miklós püspök azt írta utóbb a krakkói egyetem anyakönyvébe Dévai nevéhez, hogy „Ez a Mátyás hozta be a lutheránus pestist Magyarországba.” Életéről az első biztos adatot a krakkói egyetem

1 Csepregi Zoltán, A reformáció nyelve – Tanulmányok a magyarországi reformáció első negyedszázadának vizsgálata alapján, Balassi Kiadó, Budapest, 2013. 27.

2 Csepregi, 2013. 28.

3 Tóth-Szöllős Mihály (szerk.), Evangélikus arcképcsarnok, Evangélikus sajtóosztály, Budapest, 2002. 33.

4 Tóth-Szöllős, 2002. 37.

anyakönyvében találjuk, ahová 1523-ban iratkozott be. A wittenbergi egyetemre 1529. december 3-án iratkozott be. Itthoni szolgálatainak sora Budán kezdődik, majd Sárvárra került Nádasdy Tamáshoz, ahol az ottani iskolában együtt tanított Sylvester Jánossal. Tanítói munkájának nagyon fontos gyümölcse saját *Katéja*, s az első magyar helyesírással foglalkozó könyv is, az *Ortografia ungarica*. Dévai vallotta, hogy meg kell tanítani az embereket írni és olvasni, hogy kezükbe vehessék a Bibliát és olvashassák azt, s így hitre jussanak. Hitéért többször vetették börtönbe, egyaránt ült Habsburg Ferdinánd és Szapolyai János börtönében. Hite mellett a bécsi püspök előtt is bátran kiállt. Az 1531-ben megjelent, valószínűleg kéziratos műve, a *Szentelek aluvása* elindította a magyar hitvita irodalmat. A könyv tartalmára az erre keletkezett cáfolatok alapján következtethetünk. Dévai kiállt amellett, hogy az igaz keresztyén hit egyedül Jézus Krisztusra tekint, s nem Szűz Máriára vagy a szentekre. A szentek példájukban követendőek ugyan, de hasztalan imádkozni hozzájuk, mert Krisztus a mi egyedüli közbenjárónk. Ez a központi gondolata 52 reformatori tételének is.

Stöckel Lénárd (1510–1560)⁵

Tanulmányait Kassán, majd Breslauban végezte, s 1530 októberében iratkozott be a wittenbergi egyetemre, ahol Luther, Melanchthon és Agricola személyes mesterei és jó barátai lettek. Luther és Melanchthon Németországban akarták tartani, de ő úgy érezte, hogy elsősorban Bártfán kell végeznie a szolgálatot. A bártfai iskolát ő szervezte meg, illetve át, Stöckel pedagógiai célja volt, hogy az iskolából hívó emberek kerüljenek ki. Amint Melanchthon megkapta a Németország tanítója (*praeceptor Germaniae*) címet, úgy lett Stöckel *praeceptor Hungariae*, vagyis Magyarország tanítója. Az ő nevéhez fűződik a *Confessio Pentapolitana*, vagyis az öt bányaváros hitvallásának megfogalmazása is, amely félreérthetetlenül az Ágostai Hitvalláson alapszik. Stöckel is írt kátét az ifjúság számára és egy apológiát a bártfai egyház védelmére, halála után pedig megjelent egy nagy igehirdetés gyűjteménye (*Postilla*) is.

Honerus János (1498–?)⁶

Honerus 1498-ban született Brassóban. 17 évesen már a bécsi egyetem növendéke volt, s valószínű, hogy itt értesült a reformációról, aminek a híve lett. Ezután tanulmányai révén elkerült Krakkóba és Baselbe is. Erdélybe való hazatérése után elsősorban iskolaszervezőként és tanítóként lett ismert. Iskolai rendtartása 1543-ban jelent meg, amelyben alapvetően a nürnbergi rendet vette át, amelyet mestere, Melanchthon állított fel. Honerus lett az erdélyiek, s elsősorban a szászok „praeceptor”, vagyis tanítója. Legkiemelkedőbb és legátfogóbb munkája 1543-ban jelent meg, amelyben a brassói gyülekezet reformációját szervezi meg. 1547-ben ebből lett a *Reformatio ecclesiarum saxonicarum in Transsylvania* (A szász egyház reformációja Erdélyben), amelyben szinte minden egyházi kérdésről szólt. Így lett Honerus Erdély reformátora, Luther véleménye szerint pedig „Magyarország apostola.”

⁵ Tóth-Szöllős, 2002. 142.

⁶ Tóth-Szöllős, 2002. 61.

Sztárai Mihály (?–1575)⁷

Egyetemi tanulmányait Páduában végezte, bár nem találkozott Lutherrel személyesen, élete végéig hű maradt tanításához. Hazajövele után először Sárospatakon szolgált. Dél-Dunántúlon több mint 120 gyülekezetet alapított. Ez a szolgálat abban is hatalmas, hogy a török által leigázott területeken szervezte a missziót, erősítve, vigasztalva az ottani lakosságot. A lelkésznevelés ügyét is itt indította el, s püspöki hatalommal és megbízatással maga választotta ki, szentelte fel és küldte ki a fiatal lelkészeket a gyülekezetekbe. Az 1550-es években jelent meg két műve: a *Papok házasságáról* és *Az igaz papság tiköre*. Utalnak arra nyomok, hogy *Agendát* és *Postillát* is írt, emellett számos bibliai tárgyú éneket, történelmi verset, és számos zsoltárt ő fordított le. 1575 tavaszán őt is elragadta a pestis, s nem tudjuk, hova temették.

Bornemissza Péter (1535–1584)⁸

Bornemissza Péter az egyik legnagyobb tudású és legszínesebb egyéniségű evangélikus prédikátor a 16. századi Magyarországon. Módos pesti családból származott, azonban mikor a török 1541-ben elfoglalta Budát és Pestet, árvaságra jutott, majd rokonaihoz került. Egyetemi tanulmányait bölcsészeti, teológiai, jogi és orvosi vonalon végezte Bécsben, Velencében, Padovában és Wittenbergben, ahol Melanchthont hallgatta. 1559-ben Huszár Gál mellett munkálkodott Magyaróvárott, majd diakónusként elkísérte őt Kassára, ahol segített neki megszökni a fogságból. Lelkeszi szolgálatát 1563-ban kezdte a Balassi család zólyomi várában, ahol Balassi Bálint nevelője lett. 1569-ben nekifogott nagy művének, a kb. 7500 lapnyi, többkötetes prédikációgyűjteményének, amely az év minden vasárnapjára és ünnepnapjára tartalmazott posztillákat. 1569-ben Balassa János letartóztatása után el kellett hagynia Zólyomot, majd 1574-től Csallóköz–Mátyusföld szuperintendense lett. Halála után 1584-ban a széleskúti templomban temették el.

Huszár Gál (?–1575)⁹

Életének kezdete bizonytalan, ami biztos, hogy ő is a krakkói egyetem hallgatója volt 1536-tól, majd itthon Vízkelet plébánosa lett. Ekkor következett be életében a nagy fordulat. 1533-ban beidéztek eretnkség gyanújával, majd kiátkozták a katolikus egyházból. Utána az akkori királyi Felső-Magyarországot bejárta prédikációival. Életében végigjárta Magyaróvárt, Kassát, Debrecent, Komáromot, Nagyszombatot, Komjátit és Pápát. Itt ért véget földi élete 1575-ben. Nyomdáját is a reformáció szolgálatába állította és 1558-ban jelent meg prédikációs gyűjteménye: *Az Úr Jézus Krisztus szent vacsorájáról, kinszenvedéséről, dicsőséges feltámadásáról való prédikációk* címmel. Legnagyobb műve az 1574-ben megjelent *A keresztyén gyülekezetekben való isteni dicsérek és imádságok*, amit Graduálnak is nevezünk, hiszen nemcsak gyülekezeti énekeket tartalmaz, hanem a liturgikus énekeket is. Énekeskönyvét 1867-ig használták.

7 Tóth-Szöllős, 2002, 150.

8 Tóth-Szöllős, 2002, 27.

9 Tóth-Szöllős, 2002, 64.

Szeptember 21. csütörtök, 17 óra: **Keresztvíztől szemfedőig – emlékek a rákosmenti evangélikusok életéből** című kiállítás megnyitója a Vigyázó Sándor Művelődési Házban. A kiállítást megnyitja **dr. Sándor Ildikó** néprajzkutató, közreműködik **Leskő-Dely Tercia** népdalénekes. Megtekinthető október 15-ig.

Szeptember 26. kedd, 18 óra: **Luther olvasókör** – A Kis káté és a Nagy káté az ötödik parancsolatról. Előadó **Kovács Áron**.

Október 7. szombat, 18 óra: **Ünnepi hangverseny** a rákoskeresztúri evangélikus templomban. Elhangzik F. Mendelssohn V. (Reformáció) szimfóniája és J. S. Bach 80. kantátája. Előadja a **Rotunda Énekegyüttes** és a **Concerto Filharmónia Zenekar**, vezényel **Balogh Lázár**.

Október 29. vasárnap, 10:30: **Ökumenikus istentisztelet** a rákoskeresztúri evangélikus templomban. Közreműködik a XVII. kerületi protestáns gyülekezetek egyesített kórusa, vezényel **Menyhátrné Barna Zsuzsanna**.

November 11. szombat, 10 óra: **A reformációi emlékvé záróünnep**e a Deák téri evangélikus templomban.

November 12. vasárnap, 16 óra: **Márton-napi szeretetvendégség** keretében levetítjük **Richly Zsolt** *Luther* című rajzfilmsorozatának 1–5. részeit.

November 28. kedd, 18 óra: **Luther olvasókör** – A Kis káté és a Nagy káté a hatodik parancsolatról. Előadó **Zászkaliczky Pál**.

December 17. vasárnap, 16 óra: **Szeretetvendégség** keretében bemutatjuk a gyülekezet-történeti tanulmányokat tartalmazó új könyvet, valamint a templomainkról szóló új filmet.

A külön nem jelölt programok helyszíne az evangélikus gyülekezeti központ, 1171 Bp. Bakancsos u. 2.

Mindenkit szeretettel várunk!

Gyülekezeti terjesztésben és használatra

Rákoskeresztúri Evangélikus Egyházközség
1173 Budapest, Bakancsos utca 2.
Nagyné Szeker Éva tel.: (+36 20) 824-8021, E-mail: eva.szeker@lutheran.hu
Felelős kiadó: Nagyné Szeker Éva
Ezt a számot szerkesztette: Zászkaliczky Pál
Grafikai terv és tördelés: Szetlik Péter
Nyomdai kivitelezés: Áldási és Németh Nyomda
Honlap: <http://rakoskeresztur.lutheran.hu>
facebook.com/rakoskereszturievangelikus egyhazkozseg